

ATVIRASIS MOKSLAS: PUBLIKACIJOS IR DUOMENYS

Nuo 2025 m. pateiktoms Lietuvos mokslo tarybos (LMT) organizuojamų kvietimų paraiškoms taikomas naujas [Atvirosios prieigos prie mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtos rezultatų tvarkos aprašas](#). Dalis jo nuostatų įsigalios nuo 2030 m.

Publikacijų atvirosios prieigos užtikrinimas

Pagal esamą tvarką LMT finansuojamų projektų publikacijoms (tiek išleistoms iki projekto pabaigos, tiek po jos) turi būti užtikrinta atviroji prieiga pagal **CC-BY licenciją**¹. Planuoti publikacijos atvėrimo būdą rekomenduotina jau rengiant paraišką, kad, esant poreikiui, būtų galima numatyti atvėrimui reikalingų lėšų projekto biudžete (žr. 2.1.). Atvirąją publikacijų prieigą galima užtikrinti žemiau pateikiamais būdais (**pateikiama rekomenduojama prioriteto tvarka**):

- 1. Teikti straipsnius į nemokamos atvirosios prieigos žurnalus** („diamond open access“). Pasirinkus šį kelią svarbu įsitikinti, kad žurnalas yra kokybiškas, atitinka mokslinio kriterijus ir nėra grobuoniškas (daugiau informacijos galite rasti [VU bibliotekos svetainėje](#)).
- 2. Teikti straipsnius į mokamos atvirosios prieigos žurnalus** („gold open access“), kur:
 - 2.1. Straipsnių atvėrimą gali finansuoti LMT.* Tokiu atveju rengdami paraišką biudžete turite numatyti atvėrimui reikalingas lėšas. Svarbu pažymėti, kad LMT gali finansuoti tik publikacijų, kurios yra išleidžiamos iki projekto pabaigos, atvėrimą ir kad finansavimas nesuteikiamas hibridinės prieigos² žurnaluose išleistoms publikacijoms;
 - 2.2. Straipsnių atvėrimas gali būti apmokamas pagal Vilniaus universiteto ir Lietuvos mokslinių bibliotekų asociacijos turimas sutartis su leidyklomis.* Leidėjų sąrašas skelbiamas [VU bibliotekos puslapyje](#), o [Lietuvos mokslinių bibliotekų asociacijos puslapyje](#) galima pasitikrinti vaučerių likučius, atsisiųsti žurnalų sąrašus. Taip pat jums paprašius Vilniaus universiteto bibliotekos Mokslinės informacijos ir duomenų skyriaus informacijos vadybininkė Eglė Juodė gali sudaryti jūsų tyrimų laukui tinkamų žurnalų, su kurių leidėjais sudarytos sutartys dėl publikacijų atvėrimo, sąrašą.
- 3. Jei jūsų straipsnis nėra publikuojamas nemokamos atvirosios prieigos žurnale arba jo atvėrimui nėra suteikiamas finansavimas, straipsnį privalote atverti bent eLABa talpykloje** („green open access“). Tą padaryti galite įkeldami priimtą straipsnio versiją (angl. „accepted manuscript“ arba „postprint“) į eLABa talpyklą, kai registruojate publikaciją eLABa sistemoje. Prieš tą darant būtina įsitikinti, jog šiai straipsnio versijai žurnalas netaiko embargo laikotarpio ir kad priimtą straipsnio versijos atvėrimas nėra draudžiamas. Pasitikrinti norimo žurnalo embargo politiką galite [„Open policy finder“](#)

¹ „Creative Common“ priskyrimo tarptautinė viešoji licencija. Ši licencija: įpareigoja kūrinio naudotoją nurodyti autorystę; leidžia naudotojui su kūriniu atlikti visus teisėtus veiksmus (pvz. kurti išvestinius kūrinius, daryti kopijas, platinti, naudoti komercinėje veikloje, atlikti teksto ir/ar duomenų gavybą ir t.t.).

² Hibridinis žurnalas – mokslo žurnalas, suteikiantis atvirąją prieigą tik prie tų straipsnių, kurių parengimo leidybai išlaidos yra apmokėtos, o prieiga prie likusių straipsnių suteikiama tik prenumeratoriams už prenumeratos mokestį.

portale. Jei embargo laikotarpis priimtam spausdinti rankraščiui yra taikomas, įkeliant šią straipsnio versiją į eLABa reikia nustatyti, nuo kada ji bus atvirai prieinama. Registracijos eLABa talpykloje klausimais kreipkitės į Mokslo skyriaus darbuotoją Beną Putrimą (benas.putrimas@tspmi.vu.lt). Svarbu: pasirinkę šį kelią, turite išsisaugoti spausdinti priimtą straipsnio versiją (angl. „accepted manuscript“; „postprint“), kad ją būtų galima įkelti į eLABa talpyklą.

Publikacijų atvėrimo klausimais rekomenduojame kreiptis į Vilniaus universiteto bibliotekos informacijos vadybininkę **Eglę Juodę** (egle.juode@mb.vu.lt) arba į jūsų projektą administruojantį [VU TSPMI Mokslo skyriaus darbuotoją](#).

Duomenų atvirosios prieigos užtikrinimas

Jei LMT finansuojamame projekte sukūrėte ar planuojate sukurti duomenų rinkinį, svarbu žinoti:

1. Visus projekto metu surinktus duomenis turite **tvarkyti atsakingai, laikydamiesi mokslinių tyrimų etikos ir asmens duomenų apsaugos reikalavimų**, vadovaudamiesi konkurso paraiškoje pateiktu duomenų valdymo planu (žr. 1 pavyzdį bei Vilniaus universiteto [duomenų valdymo plano sudarymo vedlį](#)). Jei turite klausimų dėl mokslinių tyrimų etikos, galite kreiptis į VU TSPMI veikiančią [Atitikties mokslinių tyrimų etikai komitetą](#).
2. Pagal galiojančią tvarką **privalote pakartotiniam naudojimui atverti surinktų duomenų rinkinio metaduomenis** (trumpą duomenų rinkinio aprašą). Metaduomenys turi būti visiškai atviri, prieinami paieškai ir automatizuotai nuskaityti, taip pat turi išlikti pasiekiami ir duomenis sunaikinus. Jie turi būti saugomi patikimoje duomenų talpykloje įgijus nuolatinį identifikatorių. Metaduomenys atveriami pagal talpyklos (žr. 4 punktą) nustatytą formatą, kuris paprastai užtikrina atitikimą šiems reikalavimams. Šalia metaduomenų galite nurodyti kontaktus, kur reikėtų kreiptis kitiems tyrėjams, norintiems gauti prieigą prie šių tyrimo duomenų.
3. Jūsų surinkti **duomenys neprivalo būti atverti, tačiau šiuo klausimu rekomenduojama vadovautis taisykle „kiek įmanoma atviri, kiek būtina, uždari“**. Taigi, duomenys turėtų būti atverti pakartotiniam naudojimui tiek, kiek tai nekenkia tyrimo dalyvių interesams ir nepažeidžia jų teisių. Pavyzdžiui, jei renkate kokybinius interviu, kuriuose yra asmens duomenų, turėtumėte apriboti jų atvėrimą kitiems, siekdami apsaugoti tyrimo dalyvių privatumą. Jei duomenis atveriate, jie privalo būti prieinami nemokamai. Duomenų atvėrimas, nors šiuo metu ir neprivalomas, yra skatintinas, nes tai didina projekto mokslinę vertę, užtikrina ilgalaikį poveikį. Atveriant duomenis galima rinktis jų atvirumo lygį: visiškai atviri, atviri po embargo, atviri pagal pagrįstą prašymą. Nuo 2030 m. tyrimų duomenys privalės būti atveriami visais atvejais, kai nėra teisėto pagrindo jų neatverti
4. Atveriami duomenys ir / ar jų metaduomenys turi būti įkeliami į tinkamą talpyklą. Duomenys ir metaduomenys turi būti sutvarkyti ir atveriami laikantis [FAIR principu](#) (surandamumas, pasiekiamumas, sąveikumas, pakartotinis panaudojimas). Duomenų rinkinio atitikimą FAIR principams reikėtų planuoti dar projekto pradžioje. Duomenis atverti (arba saugoti neviešai) rekomenduojame įkeliant į Lietuvos humanitarinių ir socialinių mokslų duomenų archyvo ([LiDA](#)) arba Nacionalinio atviros prieigos mokslinių tyrimų duomenų archyvo ([MIDAS](#))³ talpyklas. Duomenis taip pat galite įkelti į patikimas tarptautines talpyklas: pvz., [Zenodo](#), [Open Science Framework](#).
5. Pagal iki 2028 m. galiosiančias LMT gaires, surinktus (meta)duomenis (nebūtinai atveriamus) reikia saugoti bent 5 metus po projekto pabaigos. Vilniaus universitetas rekomenduoja (meta)duomenis **saugoti ne mažiau nei 10 metų** po projekto pabaigos. Į 4 punkte minimą MIDAS talpyklą įkelti (meta)duomenys saugomi neribotai.

³ LiDA yra išskirtinai socialinių ir humanitarinių mokslų duomenims skirta talpykla, o MIDAS yra tarpdisciplininė talpykla, priimanti įvairių mokslo sričių duomenis. Atkreiptinas dėmesys, kad MIDAS nepriima saugoti duomenų, kuriuose yra asmens duomenų, net jei jie nėra atveriami, o tik archyvuojami talpykloje.

6. Atveriami duomenys, kurių pagrindu paskelbtos publikacijos, arba jų metaduomenys turi būti **prieinami tuo pačiu metu kaip ir publikacijos**. Metaduomenys turi būti **susieti su paskelbtomis publikacijomis**⁴. Šio punkto reikalavimai formaliai įsigalios nuo 2030 m.

Duomenų atvėrimo klausimais rekomenduojame kreiptis į Vilniaus universiteto bibliotekos duomenų vadybininkę **Gintę Medzvieckaitę** (ginte.medzvieckaite@mb.vu.lt) arba į jūsų projektą administruojantį [VU TSPMI Mokslo skyriaus darbuotoją](#).

⁴ Jeigu talpykla, kurioje publikuojami duomenys turi metaduomenų lauką, skirtą publikacijoms ar susijusiems ištekliams (pvz., MIDAS turi lauką „Publikacijos“), reikia užpildyti šiuos laukus. Juose reikia pateikti publikacijos bibliografinį aprašą ir jos DOI. Jeigu tinkamo metaduomenų lauko nėra, reikia publikaciją paminėti duomenų rinkinio aprašyme ir (arba) pridedamame *readme* faile. Skelbiant pačią publikaciją taip pat reikia pateikti nuorodą į duomenų rinkinį, kuriuo ji remiasi. Žurnaluose dažniausiai tai daroma tam skirtoje skiltyje „Data Availability Statement“, bet jei žurnalas tokios skilties neturi, duomenų rinkinį galima tiesiog paminėti tekste ir įtraukti į literatūros sąrašą.

1 pavyzdys – užpildytos Lietuvos mokslo tarybos mokslinių tyrimų projektų paraiškų duomenų valdymo plano ir tyrimų etikos dalys. Pildant paraišką rekomenduojama vadovautis šiuo pavyzdžiu, pritaikant jį savo planuojamam projektui ir aktualiems paraiškos formos reikalavimams.

3.2.4. Informacija dėl duomenų kaupimo ir valdymo ⁶		
Nurodyti, ar projekto įgyvendinimo metu bus kaupiami duomenys (pasirinkti vieną atsakymą)	TAIP	NE
<i>Jei TAIP, atsakant į kiekvieną iš šių klausimų pateikti duomenų valdymo planą, siekiant, kad duomenys būtų renkami ir tvarkomi vadovaujantis FAIR principais – tyrimo duomenys turi būti randami, prieinami, sąveikūs ir pakartotinai panaudojami; jei pasirinkta „NE“ – nepildoma</i>		
1. Kokius duomenis planuojate rinkti ar sukurti? Kokie numatomi duomenų tipai, formatas ir apimtys? (ne daugiau kaip 1 000 spaudos ženklų)		
<p>- Interviu duomenys. Duomenų tipai: .mp3 ar analogiški garso įrašų formatai (interviu garso įrašams), .docx, .pdf tekstiniai formatai (interviu transkripcijoms, informuoto sutikimo formos, duomenų rinkinio aprašas), .xlsx formatas (interviu metaduomenų lentelė). Apimtis – iki 1 GB.</p> <p>- Viešai prieinamų dokumentų duomenų rinkinys Nr. 1. Duomenų tipai: .docx ar .pdf tekstiniai formatai (dokumentų saugojimui), .xlsx formatas (metaduomenų lentelė). Apimtis – iki 1 GB.</p>		
2. Kaip duomenys ir jų atsarginės kopijos bus kaupiami projektą įgyvendinant: kur duomenys bus kaupiami, koku būdu planuojate atkurti pažeistus duomenis, ar kursite duomenų atsargines kopijas? (ne daugiau kaip 1 000 spaudos ženklų)		
<p>Duomenys bus kaupiami VU suteikiamoje „OneDrive“ saugykloje, prie kurios prieigą turės tik projekto vykdytojai. Atsarginė duomenų kopija bus saugoma projekto vadovo išoriniame kietajame diske, saugomame rakinamoje spintoje. Atsarginės kopijos duomenys bus atnaujinami kas dvi savaites. Tai leis, praradus duomenis „OneDrive“ saugykloje ar įvykus jų pažeidimui, atkurti duomenis naudojantis išoriniame kietajame diske laikoma duomenų kopija.</p>		
3. Kaip užtikrinsite sukauptų duomenų saugumą, kokia rizika duomenų saugumui gali kilti ir kaip ji būtų valdoma? (ne daugiau kaip 1 000 spaudos ženklų)		
<p>Galimos rizikos:</p> <p>- Surinktų duomenų praradimas. Rizika valdoma reguliariai darant atsarginę duomenų kopiją saugiai laikomame išoriniame kietajame diske; paskiriant už duomenų valdymą atsakingą projekto vykdytoją (žr. 3.2.4.2).</p> <p>- Asmens duomenų nutekėjimas, paviešinus interviu duomenis. Rizika valdoma minimizuojant nebūtinų asmens duomenų rinkimą; suteikiant prieigą prie duomenų tik projekto vykdytojams; perkėlus interviu garso įrašus ar transkripcijas saugojimui ištrinant failus iš kitų įrenginių; pseudonimizuojant interviu transkripcijas ir informantų vardus, sutikimo formas, interviu garso įrašus saugant atskirai nuo pseudonimizuotų transkripcijų; sunaikinant nepublikuotus duomenis praėjus dešimčiai metų po projekto pabaigos; projekto vadovui prižiūrint duomenų valdymą; viešinant tyrimą skelbiamose citatose vartojant informantų pseudonimus, nenurodant detalių, kurios leistų juos atpažinti (nebent sutikimo formoje informantas pasirinktų kitaip) (žr. 3.2.5).</p>		
4. Kurie duomenys yra ilgalaikės vertės ir turi būti saugomi, o kurie bus sunaikinami dėl tam tikrų sutartinių nuostatų, teisinių ar kitų reikalavimų? (ne daugiau kaip 1 000 spaudos ženklų)		

Visi pirmoje skiltyje minimi duomenų rinkiniai yra ilgalaikės vertės ir bus saugomi. Praėjus dešimčiai metų po projekto pabaigos surinkti interviu bus sunaikinami, o apibendrintas jų rinkinio aprašas ir viešų duomenų rinkinys toliau bus saugomi MIDAS sistemoje neribotą laiką.

5. Kaip užtikrinsite duomenų prieinamumą kitiems tyrėjams (projektą įgyvendinant ir įgyvendinus): kada, kam ir kokiomis sąlygomis duomenys taps prieinami naudoti? *(ne daugiau kaip 1 000 spaudos ženklų)*

Viešų dokumentų rinkinys bus paskelbtas MIDAS archyve tuo pat metu kaip jų pagrindu parengtos publikacijos. MIDAS įsipareigoja užtikrinti ilgalaikį paskelbtų duomenų prieinamumą.

Interviu duomenų rinkinio aprašymas (metaduomenys) tuo pat metu kaip interviu pagrindu parengtos publikacijos bus prieinamas MIDAS archyve. Prie aprašymo bus nurodomi kontaktai, kuriais naudodamiesi kiti tyrėjai galės kreiptis dėl interviu pakartotinio panaudojimo. Prieiga prie interviu bus užtikrinama bent 10 m. po projekto (po to interviu bus sunaikinami). Tyrėjams galės būti sudarytos sąlygos gauti prieigą prie pseudonimizuotų transkripcijų, jei jie sutiks laikytis informantų ir projekto vykdytojų nurodytų sąlygų. Pseudonimizacijos raktas ir garso įrašai saugumo sumetimais nebus suteikiami. Atveriami tik tie interviu, kurių informantai sutikimo formose išreiškė sutikimą dėl jų interviu pakartotinio naudojimo.

Duomenys MIDAS sistemoje bus susieti su publikacijomis ir pateikiami laikantis FAIR principų.

6. Kas atsakingas už duomenų tvarkymą bei valdymą projekto įgyvendinimo metu ir jam pasibaigus? *(ne daugiau kaip 1 000 spaudos ženklų)*

Projekto vadovas bus atsakingas už duomenų tvarkymą ir valdymą projekto įgyvendinimo metu ir bent 10 metų jam pasibaigus. MIDAS saugomus duomenis įsipareigoja tvarkyti neribotą laiką.

3.2.5. Informacija apie su projekto veiklomis susijusius etinius aspektus

Klausimas / klausimą atsakykite „TAIP“ arba „NE“	TAIP	NE
1. Ar tyrimas bus susijęs su asmenų stebėjimu, apie kurį asmenys nėra informuojami?		NE
2. Ar bus tiriami socialiai pažeidžiami asmenys (pvz., nepilnamečiai, įkalintieji, sergantieji fizine arba psichikos liga, nukentėjusieji nuo smurto)?		NE
3. Ar numatomas asmenų tyrimas bus susijęs su jautriomis temomis, galinčiomis padaryti psichologinės žalos (pvz., sukelti psichologinę traumą, tiriamo asmens skausmingas emocines reakcijas, atsiminimus)?		NE
4. Ar bus renkami ir kaupiami konfidencialūs asmens duomenys (pvz., susiję su etnine kilme, religiniais, filosofiniais, politiniais ir kitokiais įsitikinimais, sveikatos būkle), kurių paviešinimas galėtų pakenkti tyrime dalyvaujančio asmens, jo artimųjų ar kitų žmonių reputacijai?	TAIP	
5. Ar planuojamas mokslinis tyrimas yra susijęs su kitais, jūsų nuomone, etikos požiūriu svarbiais ankstesniuose klausimuose nepaminėtais aspektais?		NE

Jei į klausimą atsakėte „Taip“, turite paaiškinti su juo susijusio tyrimo etinius aspektus ir numatomus jų sprendimo būdus (nuostatos, kad bus kreipiamasi į institucijos ar profesinę etikos komisiją, nepakanka).

Nurodykite, ar vykdant projektą reikės įgaliotų institucijų leidimų, informuoto asmens sutikimo ar kitų su mokslinių tyrimų etika susijusių dokumentų (paraiškos 7 skyriuje „Priedai“ pridėkite leidimo kopiją arba paaiškinkite, kaip ir kada jį gausite; jei už leidimą reikia mokėti, galima numatyti lėšas).

Projekto metu planuojama atlikti ne mažiau nei [nurodyti skaičių] pusiau struktūruotų interviu su [išvardyti informantų grupes]. Juose gali būti gauta asmens duomenų, susijusių su asmenų politiniais įsitikinimais, nuostatomis, priimamų ir įgyvendinamų sprendimų vertinimą ar kitos jautrios informacijos. Atsižvelgiant į šios informacijos jautrumą ir galimą jos atskleidimo neigiamą poveikį interviu dalyviams (nutekėjusi gali pakenkti karjerai, reputacijai, santykiams su vadovybe ar pan.), tyrimo komanda imsis priemonių, būtinų tyrimo etikos užtikrinimui.

Projekto įgyvendinimo laikotarpiu bus siekiama išvengti viešai neprieinamos asmeninės informacijos apie interviu dalyvius kaupimo. Interviu bus organizuojami pasitelkiant viešai prieinamas galimų interviu dalyvių pareigas, jų darbinius el. pašto adresus ir, esant poreikiui, telefono numerius. Jei, esant poreikiui, kontaktiniai duomenys apie galimus interviu programos dalyvius bus suteikti tiesiogiai projekto tyrėjams, jie bus saugomi tik iki interviu programos įgyvendinimo pabaigos.

Kiekvienas interviu dalyvis bus aiškiai jam suprantama kalba informuotas apie atliekamą tyrimą, informantų teisių užtikrinimą, galimų rizikų dalyviams valdymą, renkamus asmens duomenis ir jų naudojimo tvarką, apibendrinto interviu duomenų rinkinio aprašo saugojimą MIDAS archyve pateikiant informacinį lapą. Dalyvavimo tyrime savanoriškumas bus užtvirtinamas tyrimo dalyviams pasirašant informuoto asmens sutikimo formą. Interviu dalyvių bus paprašyta duoti sutikimus pokalbio įrašymui, jų duomenų tvarkymui, interviu panaudojimui tyrimui ir jo sklaidai, tyrimo duomenų atvėrimui kitiems tyrėjams (neprivaloma sąlyga dalyvavimui tyrime), duomenų saugojimui projekto metu ir dešimt metų po jo (tuomet visi asmens duomenys bus sunaikinti). Informantų sutikimai dalyvauti projekte bus gaunami elektroniniu paštu arba interviu metu, šis patvirtinimas saugomas iki tol, kol saugomi asmens duomenys. Interviu dalyviai, kol bus saugomi jų asmens duomenys, galės kreiptis į tyrimo komandą ir sužinoti, kaip ir kokie jų duomenys yra saugomi.

Projekto vykdytojams bus sudaryta galimybė saugiai pasiekti duomenis per VU duomenų talpyklą OneDrive, prie kurios prieigą turės tik projekto vykdytojai. Atsarginė duomenų kopija bus saugoma projekto vadovo išoriniame kietajame diske, laikomame rakinamoje spintoje. Siekiant išvengti konfidencialumo pažeidimų (labai mažai tikėtina) duomenų nutekėjimo atveju, kiekvienam interviu dalyviui transkripcijoje bus suteiktas pseudonimas ar kodinis numeris, o raktas, susiejantis pseudonimą ar kodą su tikru asmens vardu bei garso įrašai laikomi atskirai nuo transkripcijų laikomame slaptažodžiu apsaugotame faile. Už visus duomenis ir jų atsargines kopijas atsakingas bus projekto vadovas.

Numatoma, kad, jei interviu dalyviai nenurodys kitaip, interviu metu gauti duomenys publikacijose ar kitose tyrimo viešinimo priemonėse (tiksliau – interviu citatos) bus pseudonimizuoti. T. y., tyrimo pagrindu parengtoje produkcijoje į juos bus referuojama pseudonimu ar kodu, vengiant citatose ar kitur minėti detales, kurios gali padėti lengvai identifikuoti konkretų asmenį.

Pakartotiniam panaudojimui interviu bus atveriami tik pseudonimizuotų transkripcijų forma, įsipareigojant laikytis projekto vykdytojų sąlygų, tik informanto sutikimo formoje nurodytomis sąlygomis ir tik joje esant informanto leidimui atverti duomenis pakartotiniam naudojimui.

Prieš pradėdama įgyvendinti tyrimą projekto komanda, jei identifikuos poreikį, galės kreiptis į VU TSPMI veikiančią Atitikties mokslinių tyrimų etikai komitetą dėl planuojamo tyrimo etiškumo patvirtinimo, gauti komiteto konsultacijas.

Daugiau apie atvirąjį mokslą

[Konsultacijos atvirojo mokslo klausimais Vilniaus universitete.](#)

[Detaliau apie atvirąjį mokslą.](#)

[Atviri nuotoliniai mokymai.](#)

[Žurnalų pasirinkimo atmintinė](#) (parengė Vilniaus universiteto bibliotekos informacijos vadybininkė Eglė Juodė).